

Viðmerkingar:

Demokrati ella diktatur?

Onkur hevur verið so beinsamur at lesa mitt opna bræv til lógsmans í Sosialinum týsdagin 5. januar í ár og at lesa tað rættliga væl. Heldur enn, at har er okkurt komið óvægt fyrri í sambandi við tað, eg nevni mína loyaltetsfatan.

Hetta er ikki sørt ábúgvert í einum samfelag, hvørs borgarar halda seg búgva í einum demokratiskum samfelag.

Orðingin er henda: »Min loyaltetsfatan eftir 3 ár undir leiðsluni hjá Mikkjal Helmsdal, sála, og 10 ár undir Henningi Jacobsen, nú fyrrverandi landsverkføðingi, er rættliga einföld: Skattaborgarin skal gjalda mína lón og tað, sum eg brúki. Hann hevur fyrsta prioritet. Eg skal tæna føroyska samfelagnum uppá síkt!«

Løttingið setur kós og skapar rúm. Tað hevur annan prioritet, sum alla tíðina skal ráðgevast soleiðis, at tað fyriheldur seg til, hvat tænar samfelagnum nú og framyvir. Tann triði prioriteturin, landsstýrismaðurin, skal alla tíðina fyrihalda seg til løttingið. Tí skal stovns-

ins ráðgeving hava í huga landsstýrismansins ábyrgd mótvægis løttinginum. Fyrisitingin í millum hesi liðini er bert ein spurningur um mannagongdir, sum skulu fylgast. Útanningin í verki skal vera sambært landsstýrismansins avgerð.

Fakið sjálvt er eitt apriori: Tað er! Hvorki landsstýrismaður ella løtting kann broyta fakið.

Júst henda orðingin er beinrakin eftir einum demokratiskum hugburði og er tí komin við í mínum brævi – eftirkannað av aldrandi skilamonnum áðrenn hon fór út.

Tann fyrisitingarlígi parturin er tann óvægti: stovnurin skal vera loyalur mótvægis landsstýrismanninum, sum hevur ábyrgd mótvægis løttingi, sum so aftur hevur ábyrgd mótvægis fólkinum. Hetta verður lýst við setninginum: »Útanningin í verki skal vera sambært landsstýrismansins avgerð.«

Í einum demokratiskum samfelag er hævusspurningurin, hvussu vit í felag siggia og lyfta tær uppgávur, sum liggja fyrri framman.

Fyrisitingin er bert eitt amboð eins og makten er eitt amboð. Hesi skulu sjálvsagt nýtast í sambandi við smávegis ella stórvegis neyðstøður. Hvorki fyrisiting ella makt má tó nýtast við tí endamáli, at skapa ósannindir ella at verja ósannindir.

Gerandisdagurin skuldi helst verið skipaður eftir nevnda leiði: tann alment setti skal tæna samfelagnum nú og framyvir. Øll ráðgeving skal eisini fylgja hesum og landsstýrismaðurin skal fáa eina ráðgeving, sum sambært tí kós, sum løttingið hevur sett út í kortið, kann útinnast í verki.

At so landsstýrismaðurin tekur áráð avgerð, enn embætið loyalt (t.e. havandi í huga signal frá landsstýrismanninum) helt vera best, er so ein heilt annar spurningur.

Tað er henda hugsanarhátt Mikkjal Helmsdal, sála, vísti á, tá hann segði, at tað hevði verið lítil fongur í einum landsverkføðingi, sum bert sat og biðaði eftir eini avgerð.

Tann óvægti hugsanin er, at embætismaðurin einans

skal orða landsstýrismansins hugsan.

Hesar báðar fatanir av embætisverkinum eru ikki sambærlegar og vit eiga alment at boða frá, hvørja vit ynskja skal virka í Føroyum – og hvør fatan ikki skal virka.

Onnur er professionel og hin er diktatorisk. Onnur krevur veruliga umsiting og hin krevur bert ja-sigjarar.

Erik Hoffmeyer er kendur tjóðbankastjóri í Danmark frá 1. januar 1965 til 31. desember 1994, í 30 ár. Hann er júst kendur fyrri sínar meiningar og evni til at siga frá. Hann fekk eina munnliga uppsøgn frá Per Hækkerup, búskaparmálaráðharran, í oktober 1973.

Sogan um hesa uppsøgn var, at Hækkerup ætlaði eitt lógaruppskot, sum tjóðbankastjóri ikki kundi mæla til. Búskaparmálaráðharran lá lógaruppskotið skriva og legði afturat, at uppskotið var gjørt í samráð við Tjóðbankan. Tjóðbankastjóri hevði annars í besta føri loyvt orðingini: »udformningen har været drøftet med Nationalbanken«

Tjóðbankastjóri skrivaði

ein kronik í Aktuelt undir heitinum (blaðfólkini høvdu valt heitið): »Jeg skal ikke være en automat med meninger, andre putter ind i den«. Hækkerup ynskti ein nýggjan tjóðbankastjóra.

Men eisini eftir oktober 1973 nevndist tjóðbankastjóri Erik Hoffmeyer!

Erik Hoffmeyer var loyalur móti fakinum. Hann var loyalur móti ráðharran, stjórn, fólkatingi og samfelag. Hann hevur eina greiða fatan av, at í einum demokratiskum samfelag hevur fólkið krav uppá at fáa at vita, hvat fakið mein-ar!

Ynskir ráðharran at krógva hesa fakligu meining, so má embætið almannakunngerá hana. At embætið so sjálvsagt má nýta orðingar, sum ikki beinleiðis ganga imóti stjórnaravgerðum er fyrri ein góðan embætismann ein tekniskur spurningur.

Tað hevur sjálvsagt eisini týðning, at embætið í roynd og veru toyggir og bendir sitt fak tann vegin, sum stjórnin ynskir at ganga. Fyri ein góðan embætismann er hetta eisini ein spurningur um teknik.

Fyri okkara lítila, viðkvæma samfelag mega vit alla tíðina royna at tryggja,

at ikki veikleikar hjá einum einstøkum persóni eina-staðni í skipanini sleppur at gera alla skipanina veika ella sleppur at niðurbóta virði, sum trupult verður at byggja upp aftur.

Í einum so litlum, demokratiskum samfelag, sum tí føroyska, skuldu vit havt allar møguleikar fyrri at fáa eina skipan, sum bæði formelt og reelt kann styðja uppundir tað góða (fakliga og etiskt) og forða tí ikki-góða.

Sígnar P. Heinesen

Heilsuverk, heilir sjúklingar og føroyskur prestur í Keypmannahavn

Eina ferð fyrri nokrum árum síðani, var ein føroyskur kommunuleki á ferð í Íslandi. Hann vitjaði millum annað ein starvsfelaga á Norðurlandinum. Hesin vísti honum bygðalagið; fjøllini, laksin í ánni, fossarnar og orkuna. Ferðin endaði við vitjan á tí litla røktarheiminum í bygðini. Har lá tann elsti íslendingurin, Halldóra Bjarnadóttir, eitt konubrot í allar mátar, fyrrverandi skúlastjóri og slóðbrotari í javnstøðismálum. Hon var tá 107 ár, við fullum skili men ringari hoyrn, og kreftirnar vóru farnar at ganga undan. Íslendski læknin rópti fleiri ferðir í oyrað á gomlu konuni, at føroyingar vóru á vitjan. Umsíðir hoyrdi Halldóra, hugdi upp, og við hvussum eygnabrái tók hon til: »Dúsið þú enn þá undir Dønnum?« Tá tann føroyski læknin nikkaði, legðist gamla konan aftur, tók dýnauna upp um hendið og vendi sær burtur.

Henda søga rann mærlig huga, tá eg las ársins fyrstu Dimmu 1999. Har var ein opin viðmerking frá Bergi Jacobsen til Helenu Dam á Neystabø, Helena, spel ikki við sjúklingunum, sum fekk meg at óstast, og fyrri at óðin ikki skal spinnast í mærlig enn harðari vev, so við-

merki eg líka so opið aftur. Bergur heitir á Helenu at steðga við at víðka um viðgerðartilboðið til tey, ið føroyska sjúkrahúsværkið ikki hevur útgerð, førleika og serkunnleika til at hjálpa. Hansara sjónarmið er, at einasta menniskjansliga loysnin fyrri føroyskar sjúklingar er tann núverandi; Danmark og danskt heilsuverk. Hetta, sigur hann, tí sjúklingarnir ikki eru krónur og oyru men »heili« menniskju, sum hava danskt mál, kent umhvørvi og danskan trivnað fyrri neyðini.

Sum føroyskur heilsuverksbrúkarin heiti eg á teg, Bergur Jacobsen, at gera eitt reind inn í dagligstovuna á Hotel Tórshavn í Gothersgade. Har sita tey sættu ella sjejdnu vikuna á ráð. Ein unglingi úr Vági, ein omma úr Svínøi, ein bilførari úr Havnin. Set teg niður saman við teimum. Spyr teg og lurt. Lær at kenna menniskju, ið gera sítt allarbesta til at at vera heil, ynskja av lívum hjarta at sleppa við í øllum leik og at halda á at vera partur av virknum gerandisdegi í Føroyum. Tað, og einans tað er teirra mál.

Tey eru einki komin í skundi ella á nakra snarferð. Flúgvárin kundi fyrri tann skuld flogið einans eina ferð um vikuna millum Vágar og

Keypmannahavn. Tíðin at biðja í Føroyum var drúg, men nú ber av, og tað vísir seg, sum er hon beinleiðis steðgað. Í roynd og veru skilja tey lítið av tí heila. At »fara niður« er dyrt og álvarsamt, so nú átti viðgerðin at gingið skjótt og kósinn verið greið. Men ampin ókist í sinninum og kroppurin skilur onki.

Meðan tað føroyska heilsuverkið rindar fyrri eina uppreidda song á Ríkissjúkrahúsinum, eru hesi fólk fyribils send á Hotel Tórshavn og biðja nú ein dag fyrri og annan eftir. Tey telja samdøgur og kostnað saman við hinum í dagligstovuni og biðja víðari í einum ráði. Ráðið í sær sjálvum er eitt sjúkueykenni, ein fráboðan um yvirvaksnar eindir, ógvissigar sparningar og skrivborðshagreiðingar, eitt greitt tekin um ódugna skipan, sum til tíðir líkast rúðuleika. Svínøyar-omman suffar og tekur til, at gott er at hon altíð hevur rindað sín part av sjúkrakassanum.

Menniskjuni í dagligstovuni eru ikki býtt, tey eiga sín vísdóm, eru málráttar og heil hjartað. Hetta eru fólk, sum upplivað hava bæði áttátti- og níftárin í Føroyum: uppsagnir, effektivisering og kaldan veru-

leika, og tey hava torført við at skilja, hvussu her verður skipað fyrri, ja, her í sjálvari Keypmannahavn. Tey biðja eftir skannaratið, biðja eftir at hugt verður at skannarmyndunum eina ferð í næstu viku, biðja tí ongin hevði hongt myndirnar upp til »konferansuna« í dag, biðja eftir tærni til næsta töl og næstu »konferansu«. Telefonrokingin til Føroya veksar saman við heilsuverksrokingini, og tey har heima órógvast og skilja akkurat onki. Snýr tað seg ikki júst um at basa sjúkuni, áðrenn hon ger ov varandi mein.

Hvar eru føroyskir reiðarar, politikkarar, læknar, tannlæknar, lögfrøðingar og grannskoðarar? Hvi sita teir ikki her og trilla tumlar, meðan tíðin fer og ótryggleikin og óvissan veksar? Eru teir ongandið sjúkri, ella liggja teir kanska á dýrum, effektivum og dugnaligum privatsjúkrahúsum í ymskum Norðarlondum, har pengar valda, ráða og hjálpa? Jú gaman í, at teir fara so hjartareinir í egna lumma, men lat meg so eisini spyrja, hvussu reimt eitt føroyskt hjarta er við so djúpum lumum her síðst í hesari óldni? Ja, har eru bæði spurningar og svar, og fólkin í dagligstovuni skilja

betur og betur, hví Dronningin leitar sær til Árhús at fáa heilsubót.

Tú hevur rætt í einum, Bergur Jacobsen, øll menniskju vilja gjarna vera heil, og hesi trý, tú situr saman við, eru komin langan vegin júst til tað sama. Tey eru ikki komin, tí at tað danska málið sjóðar mildari í oyrum teirra enn onnur mál, og ikki eru tey komin til at verma stólarnar á Hotel Tórshavn. Tey eru heldur ikki komin til at tosa við prestar ella lógarkøn fólk. Nei, tey eru komin fyrri at fáa viðgerð av konari læknahond, skjótt effektivt og við skili. Um so socialráðgevarir vóru fimm og føroysku prestastøvri í Danmark 10 í tali, so gekst teimum ikki betur.

Fyri at sipa aftur til greinina í Dimmu, so lat okkum ferðast í huganum til London. Har hava íslendingar í nógv ár havt ein prest í fullum starvi, sum millum annað hevur tikið sær av sálárligum og samfelagsligum trupulleikum hjá íslenskum sjúklingum á bretskum sjúkrahúsum. Hesir hava fyrst og fremst havt hjartaskurðviðgerð fyrri neyðini. Nú, henda viðgerð er flutt til Íslands fyrri nokrum árum við góðum úrsliti, eru røddir frammi um, at London-

prestin lutvís kann verða »spardur burtur«. Kanska havi eg so hóast alt skilt eitt sindur av skrivinum hjá Bergi Jacobsen!

Haraftríðmóti skilji eg als ikki, at hann loyvir sær at lítilsvirða dygdina í íslenska heilsuverkinum, tí í fleiri fornum stendur íslenskt heilsuverk mál við tað allarbesta. Í onkrum fornum er íslenskt hugvit og handverk enná heilt frammarliga á hesum øki. Her havi eg serliga bandagisttænastu og framkommar protesur í huga, hjartaskurðviðgerðir og krabbameinsviðgerð fyrri at nevna dømir. Og júst hetta er vitnisburður um, at tróllvaksnar eindir og stórt fólkatal er ongin trygd ella fortreyt fyrri sjálvbjargni og dugnaskapi.

Tí feignist eg um, at føroyska heilsuverkið hyggur uppum bøgardararnar og víðkar sín sjónarring við trivnaði og vælferð føroyska sjúklingins í huga. Tann dygdarbesta loysnin er allarhelst samstundis tann bilagasta, tá ið hugt verður framfyrri og menniskju viðgerð sum heilir persónar.

Tórshavn í januar 1999
Þóra Þóroddsdóttir